

Михайло КРУПКА

доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України,
Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна, tkrupka@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-8775-1397

Мирослав КУЛЬЧИЦЬКИЙ

доктор економічних наук, професор, Львівський національний університет
імені Івана Франка, Львів, Україна, mkulchyt@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0002-8747-8677

Олександра КОВАЛЕНКО

кандидат економічних наук, доцент, Львівський національний університет
імені Івана Франка, Львів, Україна, oleksandrakv@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5418-8454

ЗРОСТАННЯ РОЛІ ФІНАНСІВ У РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Вступ. Ситуація, що склалася на ринку праці України, суттєво позначається на кількісних та якісних параметрах робочої сили, реальний трудовий потенціал якої усе більше відстає від номінального. Сьогодні особливо гострою є потреба в пошуку фінансових можливостей щодо реалізації на практиці наявного трудового потенціалу та його подальшого зростання.

Мета – оцінити використання трудового потенціалу України на основі макроекономічних показників, що відображають його кількісний і якісний стан; з'ясувати вплив фінансів та фінансової політики на розвиток трудового потенціалу, що проявляється в бюджетній та інвестиційній діяльності суб'єктів фінансової системи, рівні зайнятості та доходах населення; розробити пропозиції щодо удосконалення фінансової політики в частині фінансового забезпечення розвитку трудового потенціалу України.

Результати. Обґрунтовано необхідність зростання ролі фінансів в економіці та наголошено, що в умовах товарного способу виробництва вони охоплюють усі складові економіки. Не є виключенням і трудовий потенціал, що характеризує потенційні можливості окремого працівника, корпорації та економіки в цілому.

Сформовано концептуальні підходи до сучасного розуміння економічної природи трудового потенціалу. Проведено оцінку макроекономічних показників, що відображають стан і динаміку змін у трудовому потенціалі України. Визначено та структуровано чинники формування фінансової політики, комбінація яких у кожному конкретному випадку відображає об'єкти та суб'єкти, форму та зміст фінансової політики. Ознаками групування чинників формування фінансової політики обрано суб'єкти фінансової системи, форму власності, галузі та напрями фінансової діяльності.

Розроблено **пропозиції** щодо удосконалення фінансової політики в частині формування та розвитку трудового потенціалу України.

Зроблено **висновок**, що фінансова політика та заходи з її удосконалення в основному зосереджені на питаннях управління фінансовими ресурсами, чого для стійкого розвитку економіки недостатньо, якщо у процесі управління фінансами не враховується потреба у підвищенні ефективності використання усіх інших видів економічних ресурсів. Серед них особливо важлива роль належить трудовим ресурсам та їх потенціалу, зростання якого сприятиме заміщенню нестачі кваліфікованої робочої сили.

Ключові слова: фінансова політика, трудовий потенціал, держава, суб'єкти господарювання, населення.

Табл.: 4, рис.: 1, бібл.: 18.

Михаил КРУПКА

доктор экономических наук, профессор, заслуженный деятель науки и техники Украины, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, Украина

Мирослав КУЛЬЧИЦКИЙ

доктор экономических наук, профессор, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, Украина

Александра КОВАЛЕНКО

кандидат экономических наук, доцент, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, Украина

ВОЗРАСТАНИЕ РОЛИ ФИНАНСОВ В РАЗВИТИИ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА УКРАИНЫ

Введение. Сложившаяся ситуация на рынке труда Украины существенно сказывается на количественных и качественных параметрах рабочей силы, реальный трудовой потенциал которой все больше отстает от номинального. Сегодня особенно остро стоит потребность в поиске финансовых возможностей по реализации на практике имеющегося трудового потенциала и его дальнейшего роста.

Цель – оценить использование трудового потенциала Украины на основе макроэкономических показателей, отражающих его количественный состав и качественное состояние; выяснить влияние финансов и финансовой политики на развитие трудового потенциала, проявляющуюся в бюджетной и инвестиционной деятельности субъектов финансовой системы, уровне занятости и доходах населения; разработать предложения по совершенствованию финансовой политики в части финансового обеспечения развития трудового потенциала Украины.

Результаты. Обоснована необходимость роста роли финансов в экономике и отмечено, что в условиях товарного способа производства они охватывают все составляющие экономики. Не является исключением и трудовой потенциал, характеризующий потенциальные возможности отдельного работника, корпорации и экономики в целом.

Сформированы концептуальные подходы к современному пониманию экономической природы трудового потенциала. Проведена оценка макроэкономических показателей, отражающих состояние и динамику изменений в трудовом потенциале Украины. Определены и структурированы факторы формирования финансовой политики, комбинация которых в каждом конкретном случае отражает объекты и субъекты, форму и содержание финансовой политики. Признаками группировки факторов фор-

мирования финансовой политики избраны субъекты финансовой системы, форма собственности, отрасли и направления финансовой деятельности.

Разработаны **предложения** по совершенствованию финансовой политики в части формирования и развития трудового потенциала Украины.

Сделан **вывод**, что финансовая политика и меры по ее совершенствованию в своем большинстве сосредоточены на вопросах управления финансовыми ресурсами, чего для устойчивого развития экономики недостаточно, если в процессе управления финансами не учитывается потребность в повышении эффективности использования всех видов экономических ресурсов. Среди них важная роль принадлежит трудовым ресурсам и их потенциалу, рост которого будет способствовать замещению недостатка квалифицированной рабочей силы.

Ключевые слова: финансовая политика, трудовой потенциал, государство, субъекты хозяйствования, население.

Myhaylo KRUPKA

Dr. Sc. (Economics), Prof., Emeritus Science and Technology of Ukraine,
Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine, mkrupka@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-8775-1397

Myroslav KULCHYTSKYJ

Dr. Sc. (Economics), Prof., Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine, mkulchyt@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0002-8747-867

Oleksandra KOVALENKO

Ph. D. (Economics), Assos. Prof., Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine,
oleksandrakv@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5418-8454

GROWTHING THE ROLE OF FINANCES IN DEVELOPMENT OF LABOR POTENTIAL OF UKRAINE

Introduction. The necessity of increasing the role of finance in the economy is justified and emphasized that in the conditions of the commodity mode of production they cover all components of economy. There is no exception to the labor potential that characterizes potential employees, corporations and the economy as a whole.

The situation on labor market of Ukraine has significant impact on the quantitative and qualitative parameters of the labor force, where real labor potential is increasingly lagging behind the nominal. Today, the need to find financial opportunities for realizing the existing labor potential in practice and its further growth is especially acute.

Purpose. The purpose of the article is to study theoretical aspects and assess the employment potential of Ukraine based on macroeconomic indicators that reflect its quantitative composition and qualitative status. Find out the influence of finance and financial policy on the development of labor potential, which manifests itself in the budget and investment activities of financial system, employment and income levels of the population. Development proposals for improvement the financial policy in terms of financial support for development of labor potential the Ukrainian economy.

Results. The conceptual approaches to the modern understanding of economic nature of labor potential are formed. An estimation of macroeconomic indicators, reflecting the state

and dynamics of changes in the labor potential of Ukraine, was conducted. The factors of formation the financial policy are identified and structured, the combination of which in each case reflects the objects and subjects, the form and content of financial policy. The subjects of financial system, the form of ownership, the branches and the directions of financial activity were selected as indicators of the grouping factors formation the financial policy.

Conclusions. *It is concluded that the financial policy and measures for its improvement are concentrated on the issues of financial resources management, which is not enough for sustainable development of economy if in the process of financial management does not always take into account the necessity to improve the efficiency of using all other types of economic resources. Among their list, a particularly important role belongs to labor resources and their potential, the growth of which will contribute to replacing the shortage of skilled labor.*

Proposals to improve the financial policy in the part of formation and development of labor potential of Ukraine are developed.

Keywords: *financial policy, labor potential, state, business entities, population.*

JEL Classification: H70, H72.

Постановка проблеми. Фінанси як економічне явище в умовах товарного способу виробництва покликані забезпечувати, регулювати та стимулювати усі, складові економіки. Не є винятком і трудовий потенціал, що характеризує стан або потенційні можливості робочої сили на рівні окремого працівника, підприємства, галузі та економіки в цілому.

Падіння виробництва, відсутність якісних змін в економічній і фінансовій політиці та інші проблеми в економіці зумовлюють скорочення чисельності зайнятих, що спостерігається в Україні кілька десятиліть поспіль. Поряд із зростанням безробіття має місце таке негативне явище, як структурний дефіцит робочої сили, особливо робітничих професій. Без суттєвих зрушень у сфері праці стає практично неможливим, особливо в умовах масової міграції робочої сили, а тим більше еміграції населення України, досягнути макроекономічної стабільності в економіці та її подальшого зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам формування і використання трудового потенціалу приділяли увагу багато українських і зарубіжних вчених.

В Україні проблематику трудових ресурсів досліджували такі науковці: Д. Богиня [8], С. Вовканич, В. Врублевський, М. Долішній [3], С. Злупко [3], Е. Лібанова, І. Лукінов, В. Онікієнко [2], Є. Палій, С. Пірожков [9], В. Приймак, Н. Тітова та багато інших. Тим не менше проблеми організації суспільної праці в умовах спаду виробництва та зниження його ефективності, посилення зовнішніх чинників впливу на рух робочої сили тощо залишаються доволі гострими, що обумовлює потребу у пошуках нових поглядів й підходів до формування фінансової політики як важливого засобу впливу на формування і використання трудового потенціалу країни.

Метою статті є оцінка використання трудового потенціалу України на основі макроекономічних показників, що відображають його кількісний та якісний стан; з'ясування впливу фінансів і фінансової політики на розвиток трудового потенціалу, що проявляється в бюджетній та інвестиційній діяльності суб'єктів фінансової системи, рівні зайнятості та доходах населення; розробка пропозицій щодо удосконалення фінансової політики в частині фінансового

забезпечення розвитку трудового потенціалу економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін “потенціал”, що походить з латинської – *potentia* – сила, означає певні можливості, наявні сили, засоби, запаси, що можуть бути використані. Потенціал економічний – це економічні можливості держави (або групи держав), що можуть бути використані для забезпечення всіх матеріальних потреб [1, с. 541].

Таким чином, потенціал, з точки зору робочої сили (окремого працівника, підприємства, галузі та економіки загалом) – це її можливості або ресурси (запаси, засоби тощо), якими вона володіє та використовує у процесі своєї діяльності. У кожному конкретному випадку це – наявність передової техніки, технології, знань, умінь, навичок, належних умов праці та інші характеристики, що відображають її потенціал і місце у процесі економічної діяльності. Його реальний стан формується під впливом різноманітних факторів та умов економічної діяльності суб’єктів економіки на усіх рівнях організації. У зв’язку з цим в економічній літературі має місце широке розмаїття поглядів на економічну природу та підходів до подолання проблем у сфері організації суспільної праці.

Зокрема, В. Онікієнко розглядав трудовий потенціал як сукупність працездатного населення, що має відповідну професійну підготовку та рівень кваліфікації і застосовує працю в народному господарстві з урахуванням її технологічної та технічної оснащеності [2, с. 4].

Кількісний підхід до оцінки трудового потенціалу демонстрував І. Лукінов, який вказував на зв’язок між відтворенням і використанням трудового потенціалу, зокрема на роль та місце окремих поколінь у його функціонуванні [3, с. 36].

Подібні підходи до розуміння трудового потенціалу мають право на існування, оскільки базуються на широкій статистичній інформації щодо стану робочої сили та ефективності її використання (табл. 1).

Подані у табл. 1 основні соціально-економічні показники України опосередковано відображають динаміку змін, що мали місце у 2000–2017 рр., щодо формування та використання трудового потенціалу України. При зростанні показників ВВП (за винятком 2014–2015 рр.) чисельність постійного населення мала стійку тенденцію до скорочення, незважаючи навіть на те, що кількість зайнятих упродовж 2000–2013 рр. дещо зростала. Це є свідченням неналеж-

Таблиця 1

Індекси основних соціально-економічних показників України [4, 27]*

(% до попереднього року)

	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ВВП (у цінах попереднього року) – всього, у т. ч.	105,9	103,1	104,1	100,2	100,0	93,4	90,2	102,4	102,5
у розрахунку на одну особу	106,7	103,8	104,5	100,4	100,3	93,7	90,6	102,9	103,0
Чисельність постійного населення (на кінець року)	99,1	99,3	99,6	99,8	99,7	99,7	99,6	99,6	99,5
Кількість зайнятих	101,1	101,9	100,4	100,1	100,2	93,6	...*	99,0	99,3
Середньомісячна заробітна плата:									
– номінальна	129,6	136,7	120,0	114,9	107,9	106,0	120,5	123,6	137,1
– реальна	99,1	120,3	110,2	114,4	108,2	93,5	79,8	109,0	119,1

* Порівняння даних стало неможливим через зміни в організації обстеження.

ної організації й оплати праці, у результаті чого мало місце значне відставання реальної заробітної плати від номінальної, особливо у 2000 р., на 30,5% та у 2015 р. на 40,7%, що не могло не відобразитись на формуванні трудового потенціалу та його використанні в легальній економіці.

Як сукупну чисельність громадян працездатного віку, які за певних умов (стан здоров'я, психофізіологічні особливості, освітній, духовий та інтелектуальний рівні тощо) здатні та мають намір провадити трудову діяльність, представлено трудовий потенціал в Указі Президента "Про основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року" № 959/99 від 3 серпня 1999 року [5, с. 12–14].

Дещо інші погляди демонструє С. Пірожков, який під трудовим потенціалом розуміє широку сукупність демографічних, соціальних і духовних характеристик та якостей трудоактивного населення, а також систему відносин, що пов'язані із трудовою та суспільною діяльністю. При цьому до складу

трудоактивного населення вчений включає осіб, що зайняті індивідуальною трудовою діяльністю та підприємництвом [6, с. 16].

Такий підхід відкриває додаткові можливості для оцінки реального стану трудового потенціалу України, зокрема, на основі показників, що відображають економічну активність населення (табл. 2).

Економічно активне населення, згідно з концепцією робочої сили, це – населення обох статей віком 15–70 років, яке упродовж певного періоду забезпечує пропозицію робочої сили для виробництва товарів і послуг. Зайнятими вважаються особи у віці 15–70 років, які займаються трудовою діяльністю. Економічно неактивне населення – це особи, які не можуть бути класифіковані як зайняті, або безробітні [7, с. 47].

Значно ширше розглядає трудовий потенціал Д. Богиня. На його думку трудовий потенціал – це інтегральна оцінка кількісних і якісних характеристик економічно активного населення [8, с. 42]. При такому підході до розуміння трудового потенціалу

Таблиця 2

Населення України за економічною активністю [4, 474]*

(у віці 15–70 років, тис.)

	2010	2015	2016	2017
Економічно активне населення, всього	20894,1	18097,9	17955,1	17854,4
у т.ч.:				
– працездатного віку	19164,0	17396,0	17303,6	17193,2
– старше працездатного віку	1730,1	701,9	651,5	661,2
Зайняті всього	19180,2	16443,2	16276,9	16156,4
у т.ч.:				
– працездатного віку	17451,5	15742,0	15626,1	15495,9
– старше працездатного віку	1728,7	701,2	650,8	660,5
Безробітні всього	1713,9	1654,7	1678,2	1698,0
у т.ч.:				
– працездатного віку	1712,5	1654,0	1677,5	1697,3
– старше працездатного віку	1,4	0,7	0,7	0,7
Економічно неактивне населення, всього	11945,0	10925,5	10934,1	10945,0
у т.ч.:				
– працездатного віку	7493,5	6920,6	7039,3	6845,8
– старше працездатного віку	4451,5	4004,9	3894,8	4099,2

* Без урахування окупованої території АР Крим та м. Севастополя у 2015-2017 рр., без тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

до уваги необхідно приймати як чисельний склад зайнятих працівників, так і результати фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, що опосередковано відображають ефективність використання робочої сили (табл. 3).

Суттєва різниця у показниках діяльності суб'єктів господарювання України, що подані у табл. 3, свідчить про доволі суперечливі тенденції, які мали місце у їх фінансово-господарській діяльності упродовж 2010–2017 рр.

При загальному скороченні кількості суб'єктів господарювання на 379,0 тис. од., або на 17,4%, більш значного скорочення, а саме на 18,7%, зазнали фізичні особи-підприємці. Щодо підприємств, то їх скорочення за означений період було дещо меншим і становило 11,2%. При цьому кількість зайнятих працівників та обсяги реалізованої продукції фізичних осіб-підприємців мали тенденцію до зростання, що є свідченням

певного покращення для них умов економічної діяльності. Водночас обсяги реалізованої продукції, у розрахунку на одного працівника, на підприємствах перевищували аналогічні показники фізичних осіб-підприємців, зокрема, у 2010 р. у 5,17 раза, а в 2017 р. – у 4,95 раза, що є свідченням низької продуктивності та значного рівня тіньової зайнятості. Вихід із тіні та зростання продуктивності від однієї четвертої до однієї третьої зайнятих працівників означатиме суттєве покращення умов формування і використання трудового потенціалу країни, що матиме позитивні наслідки для фінансів держави та фінансової системи загалом.

Окрім того, у полі зору наукової спільноти перебувають наступні компоненти трудового потенціалу (фактори та умови суспільної діяльності): соціальна роль трудової діяльності; умови праці та екологія; охорона здоров'я; освіта, кваліфікаційний рівень працівників; мобільність робочої

Таблиця 3

Показники діяльності суб'єктів господарювання України*

	2010	2015	2016	2017
Кількість суб'єктів господарювання				
Усього тис. од.	2184,1	1974,4	1865,6	1805,1
у т.ч.:				
– підприємства (відсотки до загальної кількості);	17,4	17,4	16,4	18,7
– фізичні особи-підприємці (відсотки до загальної кількості)	82,6	82,6	83,6	81,3
Кількість зайнятих працівників				
Усього тис. осіб	11000,5	8331,9	8244,0	8229,9
у т.ч.: підприємства:				
– тис. осіб;	8186,0	6041,6	5936,8	5901,8
– відсотки до загальної кількості	74,4	72,5	72,0	71,7
фізичні особи-підприємці:				
– тис. осіб;	2814,5	2290,3	2307,2	2328,1
– відсотки до загальної кількості	25,6	27,5	28,0	28,3
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг)				
Усього, млн грн	3692554,4	5716431,0	6877077,3	8189352,7
у т.ч.: підприємства:				
– млн грн;	3462136,2	5318957,7	6387872,7	7585016,0
– відсотки до загальних обсягів реалізації	93,8	93,0	92,9	92,6
фізичні особи-підприємці:				
– млн грн;	230418,2	397473,3	489204,6	604336,7
– відсотки до загальних обсягів реалізації	6,2	7,0	7,1	7,4

*Складено на основі [4, с. 437].

сили; економічна та правова грамотність; культура та духовність населення, його менталітет; процеси глобалізації тощо. Усі вони так чи інакше впливають на формування трудового потенціалу, який за його формою В. Приймак поділяє на номінальний і реальний [9, с. 22]. Досягнути принаймні наближення реального стану до номінального стане можливим за умови неухильного зростання активності самозайнятого населення та активізації поведінки держави і суб'єктів господарювання в частині залучення незайнятого населення України до офіційної трудової діяльності. Роль останніх відображається у доходах і видатках фінансових планів, що мають формуватися у контексті розробки й реалізації орієнтованої на розвиток трудового потенціалу фінансової політики.

Фінансова політика безпосередньо чи опосередковано пов'язана з формуванням і використанням фінансових ресурсів держави та суб'єктів господарювання на цілі фінансового забезпечення, регулювання і стимулювання розвитку економіки, чого без відповідного зростання трудового потенціалу, особливо в умовах скорочення чисельності працюючого населення та зниження продуктивності праці, досягнути практично не можливо.

Термін “політика” має принаймні два значення – по-перше, це суспільна наука, і по-друге, це особливий вид діяльності на різних рівнях управління економікою [10, с. 67]. В. Федосов, В. Опарін та С. Львовичкін вважають, що “фінансова політика... – це комплекс дій і заходів держави в межах наданих їй функцій та повноважень у сфері фінансів” [10, с. 68].

У значно ширшому розумінні під фінансовою політикою розуміють цілеспрямовану діяльність держави та інших суб'єктів господарювання у сфері формування, розподілу й використання фінансових ресурсів задля досягнення поставленої мети. Залежно від

рівня реалізації виокремлюють її складові: фінансову політику держави (макрорівень); фінансову політику суб'єктів господарювання (мікрорівень); фінансову політику міжнародних організацій та фінансових інституцій (міжнародний рівень) [11, с. 207].

Основною метою фінансової політики є створення раціональної системи управління фінансовими ресурсами, спрямованої на забезпечення стратегічних і тактичних завдань економічної діяльності. При цьому пріоритетне значення має розробка і реалізація фінансової політики держави [11, с. 208]. З цим варто погодитись, оскільки фінанси держави традиційно вважають головною ланкою у фінансовій системі. Окрім того, основні напрями економічної політики загалом та фінансової зокрема визначає саме держава. У переліку складових економічної політики, що відображені у Господарському кодексі України, мають місце окремі напрями, які безпосередньо пов'язані з формуванням і використанням фінансових ресурсів держави та інших суб'єктів фінансової системи. До їх переліку можна віднести бюджетну, податкову, грошово-кредитну, інвестиційну й амортизаційну політику [12, с. 7–8]. До переліку складових фінансової політики в економічній літературі також відносять митну та боргову політику держави, фінансову політику у галузі страхування, у соціальній сфері та сфері фінансового ринку [11, с. 213–214].

Щодо інших напрямів економічної та соціальної політики держави, таких як: структурно-галузева, антимонопольно-конкурентна, цінова, валютна, зовнішньоекономічна, політика зайнятості, заробітної плати і доходів населення тощо, то вони спрямовані на удосконалення управління широким колом економічних ресурсів, що задіяні у процесі фінансово-господарської діяльності суб'єктів економіки. При цьому фінанси, а отже, фінансові відносини

та фінансові ресурси використовують для фінансового забезпечення, регулювання і стимулювання структурних змін в економіці, формування конкурентного середовища, удосконалення економічних відносин особливо у сфері виробництва та сфері обміну, де така потреба є особливо гострою. Їх роль у реалізації економічної політики набуває особливої ваги, оскільки рух фінансових ресурсів опосередковує (забезпечує) економічний обіг усіх інших видів ресурсів між сферами та галузями економіки, етапами економічного процесу тощо. До переліку таких суб'єктів, окрім центральних та місцевих органів влади, на рівні секторів економіки необхідно віднести нефінансові та фінансові корпорації, а також домашні господарства, які, реалізуючи політику держави, вносять свої корективи, відповідно до чинних правил економічної поведінки (наявних повноважень) та фінансових можливостей. Зокрема, домашні господарства формують свою фінансову політику щодо створення і використання фінансових ресурсів для задоволення особистих потреб [13, 85]. Натомість фінан-

сову політику суб'єктів господарювання (корпорацій) вчені розглядають як систему заходів, форм і методів, що використовують для фінансового забезпечення діяльності та досягнення поставлених цілей [13, с. 84]. Фінансова політика підприємств – це цілеспрямоване використання фінансів для досягнення довгострокових і короткострокових завдань, визначених статутними документами [11, с. 217]. Вона формується за окремими напрямками фінансової діяльності підприємств, що безпосередньо пов'язані з формуванням і використанням фінансових ресурсів. До основних напрямків фінансової політики підприємств зазвичай належать: формування активів та структури капіталу; управління активами й інвестиціями; залучення фінансових ресурсів; управління фінансовими ризиками та запобігання банкрутству; дивідендна та емісійна політика тощо [14, с. 438].

В цілому, та в кожному конкретному випадку фінансова політика є результатом дії певного набору (комбінації) чинників, які можна об'єднати за низкою спільних ознак (рис. 1).

Ознаки групування чинників фінансової політики	Чинники фінансової політики					
	Суб'єкти (економіки та фінансової системи)	Держава (центральні та місцеві органи влади)		Суб'єкти господарювання (корпорації)		Населення (домашні господарства)
Форма власності на економічні ресурси	Державна (комунальна)		Державна (комунальна), приватна		Приватна	
Галузі (види економічної діяльності)	Промисловість	Сільське господарство	Будівництво	Транспорт	Торгівля	Інші
Напрями фінансової діяльності	Бюджетна, податкова, інвестиційна, грошово-кредитна, валютна, амортизаційна, інші		Формування активів та капіталу, кредитна, інвестиційна, емісійна, дивідендна, управління ризиками, інші		Формування активів (майна), заощадження, інвестиційна, кредитна, страхування	

Рис. 1. Ознаки групування та перелік чинників формування окремих напрямів внутрішньої фінансової політики в Україні*

* Складено авторами.

В основі формування кожного напрямку (виду) фінансової політики лежать організаційно-правова форма суб'єкта економіки та фінансової системи, форма власності та галузь (вид) економічної діяльності, що відповідає визначенням світовим співтовариством ознакам групування інституційних одиниць економіки (згідно з методологією системи національних рахунків, що запроваджена в Україні з 1993 р.). Окрім того, у формуванні фінансової політики відіграють важливу роль напрями фінансової діяльності, що відображають особливості управління фінансовими ресурсами. У площині перелічених чинників перебувають реальні можливості удосконалення фінансових відносин, оскільки вони відображають об'єкти та суб'єкти, форму та зміст фінансової політики.

Серед переліку суб'єктів фінансової політики особливо важлива роль належить державі, яка має забезпечувати рівні економічні умови діяльності усіх, без винятку, суб'єктів фінансової системи. При цьому значної уваги з боку держави заслуговують домашні господарства, економіко-правовий захист яких є особливо необхідним.

У переліку основних складових фінансової політики держави є бюджетна політика центральних і місцевих органів влади. Як зазначає В. Кудряшов, головною метою бюджетної політики є "... збільшення реальних доходів громадян, поліпшення якості товарів і послуг, що надаються населенню, створення належних умов для здобуття освіти, охорони здоров'я, підвищення культури, захисту конституційних прав, охорони навколишнього середовища та ін." [15, с. 7].

З точки зору зростання трудового потенціалу, варто зазначити, що у цивілізованих державах бюджетна політика завжди спрямована на динамічне економічне зростання та використання бюджетних відносин для реалізації завдань соціально-економічної політики [16, с. 27]. Її розробка та ре-

алізація на практиці витікають із соціально-економічної природи, функцій і завдань держави, оскільки в умовах ринку значна частина юридичних та особливо фізичних осіб не здатна на самозабезпечення. Основні зусилля державі необхідно зосереджувати на удосконаленні фінансових відносин між різними рівнями, секторами та ланками фінансової системи. Створення умов для розвитку економіки слід розглядати як надання різного роду фінансової підтримки, так і створення рівнозначних нормативно-правових умов діяльності для юридичних і фізичних осіб. При цьому правила економічної поведінки мають базуватися на єдиних принципах.

В умовах формування постіндустріальної економіки, де на передній план виходить інтелектуальний або людський фактор, перед державою стоїть завдання щодо розробки інноваційної моделі розвитку, яка виведе економіку країни на етап виробництва продукції значно складнішого технологічного укладу. За таких умов для економіки України є особливо актуальним положення неокласичної теорії, яке полягає в тому, що нагромаджені знання, які втілені в інноваціях і реалізовані в людському чи уречевленому капіталі, стають основним джерелом економічного зростання й ефективності виробництва [17, с. 335].

Сучасна світова економіка розвивається в умовах гострої конкуренції, де в боротьбу вступають цивілізації, регіони, країни, транснаціональні корпорації й інші суб'єкти глобального простору "за конкурентні переваги в умовах високого рівня монополізації, посилення сукупного впливу раніше ізольованих чинників та зміни всієї парадигми їх розвитку" [18, с. 97]. Неможливість України стати повноправним учасником різних об'єднань економік світу зумовлена, з одного боку, низькою конкурентоспроможністю її товарів, а з іншого – від-

сутністю інвестиційної привабливості, що значною мірою спричинена нестачею кваліфікованої робочої сили.

Наступним за важливістю напрямом удосконалення фінансової політики стосовно розвитку трудового потенціалу є її інвестиційна складова, призначення якої полягає у фінансуванні інновацій, які необхідні для збільшення виробництва та його модернізації на сучасній матеріально-технічній основі.

Факторами, що обмежують впровадження сучасної техніки та новітніх технологій, можна назвати: обмеженість фінансування; неналежна кваліфікація персоналу; відсутність науково-технічної підтримки; нерозвиненість інноваційної інфраструктури; неналежний рівень організаційно-правового забезпечення; розбіжності в інтересах учасників інноваційного процесу тощо.

Як свідчить служба статистики України, найбільші обсяги інвестицій інноваційного спрямування здійснюють самі підприємства. Частка іноземних інвестицій знизилась з 30% у 2010 р. до 1,2% у 2017 р. Участь центральних і місцевих органів влади залишається на особливо низькому рівні (табл. 4).

Інновації, з точки зору фінансів, необхідно розглядати як комплекс організаційно-технічних та економіко-правових заходів, спрямованих на створення нових вартостей. Серед їх переліку особливо проблемною в сучасних умовах видається

фінансова складова. У зв'язку з цим інноваційний розвиток може отримати додатковий імпульс за рахунок бюджетного фінансування, що стане можливим за умови зміни фінансової політики держави.

Окрім того, не менш важливим завданням держави є надання фізичній особі широким прав та можливостей участі на фінансово-кредитному ринку. Україна отримує надійного внутрішнього інвестора, що об'єктивно зацікавлений у розвитку національної економіки. Це сприятиме покращенню загального стану економіки та фінансової системи.

Висновки. Фінансова політика та заходи з її удосконалення у переважній більшості зосереджені на питаннях управління фінансовими ресурсами та пошуку нових можливостей щодо збалансування доходів і витрат держави, суб'єктів господарювання й домашніх господарств. Проте для стійкого розвитку економіки цього недостатньо, якщо у процесі управління фінансовими ресурсами не враховується актуальна для економіки потреба у підвищенні ефективності використання усіх інших видів економічних ресурсів. Серед їх переліку особливо важлива роль належить трудовим ресурсам та їх потенціалу, зростання якого сприятиме заміщенню нестачі кваліфікованої робочої сили. У зв'язку з цим держава, відповідно до соціально-економічної природи, зобов'язана:

Таблиця 4

Розподіл обсягів фінансування інноваційної діяльності в промисловості [4, 471]

(% до загального обсягу)

Джерела фінансування	2010	2014	2015	2017
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0
у т.ч. за рахунок:				
– держбюджету	1,1	4,5	0,4	2,5
– місцевих бюджетів	0,1	0,1	0,3	1,0
– власних коштів	59,4	85,0	97,2	84,5
– вітчизняних інвесторів	0,4	0,1	0,5	3,0
– іноземних держав	30,0	1,8	0,4	1,2
– інших джерел	9,0	8,5	1,2	7,8

впливати на рівень цін, тарифів, норми витрат та доходів суб'єктів економіки; сприяти імпортозаміщенню на товари власного виробництва, що обумовить скорочення імпорту та подолання дефіциту платіжного балансу; сприяти співробітництву з вітчизняними виробниками у системі державних замовлень; розвивати інноваційну складову економіки через збільшення фінансування; фінансово підтримувати ті підприємства, які визначають науково-технічний прогрес та посідають провідні місця у програмі виведення економіки на якісно новий, вищий рівень.

Суб'єкти господарювання також мають сприяти підвищенню кваліфікації працівників; укладати господарські договори з вітчизняними виробниками з виготовлення продукції з підвищеною доданою вартістю; організувати виробництво на базі новітніх технологій; формувати зацікавленість працівників (робітників, інженерів, інших категорій) у нарощенні продуктивності та кваліфікації.

Отже, причиною багатьох проблем в економіці є недостатньо виважена та непослідовна фінансова політика, модератором якої зазвичай є держава. Вона нерозривно пов'язана з економічною політикою, оскільки фінанси покликані забезпечувати, регулювати та стимулювати покращення використання усіх видів економічних ресурсів, серед переліку яких в сучасних реаліях глобалізованого світу на передній план виходять трудові ресурси, потенціал яких необхідно постійно нарощувати.

Список використаних джерел

1. *Словник іншомовних слів* / за ред. члена-кореспондента АН УРСР О.С. Мельничука. Київ, 1977. 775 с.
2. *Оникиєнко В.В. Методологические вопросы воспроизводства трудового потенциала. Трудовой потенциал Украинской ССР*. Київ, 1982. С. 4.

3. *Трудовой потенциал і зайнятість: теоретичні основи та регіональні особливості / Долишній М. І., Злупко С. М. та ін. Ужгород : Карпати, 1997. 422 с.*

4. *Статистичний щорічник України за 2017 рік*. Київ, 2018. 535 с.

5. *Указ Президента України від 3 серпня 1999 року № 959/99 "Про основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року". Урядовий кур'єр*. 1999. 19 серпня. С. 12–14.

6. *Пирожков С.И. Трудовой потенциал в демографическом измерении*. Київ : Наук. думка, 1992. 177 с.

7. *Статистичний збірник "Україна у цифрах 2016" / за ред. І. Є. Вернера*. Київ : Державна служба статистики України, 2017. 240 с.

8. *Богиня Д. П., Гришнова О. А. Основи економіки праці : нав. посіб. 2-ге вид., стер.* Київ : Знання-Прес, 2001. С. 77.

9. *Приймак В. І. Трудовой потенциал і механізм його реалізації в регіоні : монографія*. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. 383 с.

10. *Лазебник Л.Л. Сутність та компоненти фінансової політики*. Фінанси України. 2006. № 1. С. 66–73.

11. *Юхименко П. І., Федосов В. М., Лазебник Л. Л. та ін. Теорія фінансів : підручник / за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – Київ : Центр учбової літератури, 2010. 576 с.*

12. *Господарський кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. на 01 березня 2011 року*. Київ : Алерта ; ЦУЛ, 2011. 160 с.

13. *Фінанси : підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова*. Київ : Знання, 2008. 611 с.

14. *Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник*. Львів : Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2005. 714 с.

15. *Кудряшов В. П. Засади бюджетної політики розвитку*. Фінанси України. 2007. № 7. С. 3–19.

16. Бюджетна система : підручник / С. І. Юрій, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко та ін. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 624 с.

17. Глобальний конкурентний простір : монографія / О. Г. Білорус та ін.; кер. авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. Київ : КНЕУ, 2007. 680 с.

18. Уманціє Ю. М. Економічна конкуренція в умовах фінансової глобалізації. Фінанси України. 2009. № 10. С. 95–106.

References

1. Melnychuk, O. S. (Ed.). (1977). *Slovnnyk inshomovnyh sliv [Dictionary of foreign words]*. Kyiv [in Ukrainian].

2. Onikienko, V.V. (1982). *Metodologicheskie voprosy vosproizvodstva trudovogo potentsiala [Methodological issues of the reproduction of labor potential]*. *Trudovoy potentsial Ukrainskoy SSR – Labor potential of the Ukrainian SSR*. Kyiv [in Russian].

3. Dolishnyi, M. I, Zlupko, S. M. (1997). *Trudovyi potentsial i zainiatist: teoretychni osnovy ta rehionalni osoblyvosti [Labor potential and employment: theoretical foundations and regional features]*. Uzhhorod: Karpaty [in Ukrainian].

4. *Statistichnyi shhorichnyk Ukrainy za 2017 rik [Statistical yearbook of Ukraine for 2017]*. (2018). Kyiv [in Ukrainian].

5. *Pro osnovni napriamy rozvytku trudovoho potentsialu v Ukraini na period do 2010 roku. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 3 serpnia 1999 roku № 959/99 [On basic trends in the development of labor potential in Ukraine for the period to 2010. Presidential Decree]*. (1999, August, 3). *Uriadovyi kurier – Government Courier* [in Ukrainian].

6. Pirozhkov, S. I. (1992). *Trudovoy potentsial v demograficheskoy izmerenii [Labor potential in the demographic dimension]*. Kyiv: Naykova dumka [in Russian].

7. Verner, I. Ye. (Ed.). (2017). *Statistichnyi zbirnyk "Ukraina u tsyfrakh 2016" [Statistical collection "Ukraine in numbers 2016"]*. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy – State Statistics Service of Ukraine [in Ukrainian].

8. Bohynia, D. P., Hrishnova, O. A. (2001). *Osnovy ekonomiky pratsi [Fundamentals of labor economics]*. (2nd. ed.). Kyiv: Znannia-Pres [in Ukrainian].

9. Pryimak, V.I. (2002). *Trudovyi potentsial i mekhanizm yoho realizatsii v rehioni [Labor potential and mechanism of its realization in the region]*. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].

10. Lazebnyk, L. L. (2006). *Sutnist ta komponenty finansovoi polityky [The essence and components of financial policy]*. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 1, 66–73 [in Ukrainian].

11. Yukhymenko, P. I., Fedosov, V. M., Lazebnyk, L. L. *Teoriia finansiv [Theory of finance]*. (Fedosov, V. M., Yuriy, S. I. Eds.). Kyiv: Tsentri uchbovoy literatury [in Ukrainian].

12. *Hospodarskyi kodeks Ukrainy: chynne zakonodavstvo zi zminamy ta dopov. na 01 bereznia 2011 roku [Economic Code of Ukraine: current legislation as amended on March 1, 2011]*. Kyiv: Alerta; TsUL [in Ukrainian].

13. Yuriy, S. I., Fedosov, V. M. (Ed.). (2008). *Finansy [Finance]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

14. Zahorodnii, A. H., Vozniuk, H. L. (2005). *Ffinansovo-ekonomichnyi slovnnyk [Financial and economic dictionary]*. Lviv: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika" [in Ukrainian].

15. Kudriashov, V. P. (2007). *Zasady biudzhethnoi polityky rozvytku [Fundamentals of budgetary development policy]*. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 7, 3–19 [in Ukrainian].

16. Yuriy, S. I., Demianyshyn, V. H., Kyrylenko, O. P. (2013). *Biudzhethna sistema [Budget system]*. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].

17. Bilorus, O. H. (2007). *Hlobalnyi konkurentnyi prostir [Global competitive space]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

18. Umantsiv, Yu. M. (2009). *Ekonomichna konkurentsia v umovakh finansovoi hlobalizatsii [Economic competition in the conditions of financial globalization]*. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 10, 95–106 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 24.08.2019.